

کنفرانس بین‌المللی خواجه احرار به منظور بررسی تأثیر این شاخه از تصوف نقشبنديه بر تاریخ و فرهنگ آسیای مرکزی در ژوئن سال جاری در تالار آکادمی علوم شهر دوشنبه (تاجیکستان) با حضور معاون وزیر فرهنگ (سلطان‌زاده) و مشاور فرهنگی رئیس‌جمهور (قربان‌واسع) و نمایندگان از کشورهای ایالات متحده آمریکا، جمهوری اسلامی ایران، هندوستان و افغانستان و اساتید و پژوهشگران دانشگاهی برگزار گردید. در زیر خلاصه‌ای از مطالب ارائه شده در این سمینار می‌آید:

همایش با سخنان مقدماتی مشاور عالی رئیس‌جمهور کرامت‌اله عالم‌اف (وزیر سابق فرهنگ) آغاز گردید. ایشان اظهار داشت: از عمده وظایف ما تاجیکان همانطور که ریاست جمهوری امام‌علی رحمان‌اف تأکید داشته است، شناخت بزرگان علم و معرفت این منطقه می‌باشد. یافتن نقش این بزرگان در فرهنگ آسیای مرکزی و استخراج محورهایی از زندگانی این بزرگان که نمادی از همزیستی مسالمت‌آمیز امور دنیوی و امور اخروی (اسلام‌گرایان با دنیاگرایان) می‌باشد، که در روند جهانی شدن، تجربه فرهنگی بزرگی برای ما خواهد بود.

طاهراف، رئیس کمیته تدارکات نیز بر این نکته تأکید نمود که خواجه احرار، نمایانگر شخصیت تنش‌زدائی بین دولتمردان بوده است. دکتر محمد خواجه‌یف، پژوهشگر آکادمی علوم، سخنران بعدی این اجلاس بود و اعتقاد داشت در جریان خودشناسی ملی ما تاجیکان، بررسی زندگانی چنین بزرگانی که هم خادم دولتی

بوده‌اند و هم تمام زندگانی خود را صرف رفع اختلافات در منطقه نموده‌اند، اهمیت بسزایی دارد. خواجه احرار در تأمین امنیت و ایجاد عدالت در بین دولتمردان سهم زیادی دارد، وی که از طریقت نقشبندی است، مسلمانی را با غارنشینی مترادف نمی‌داند و همواره می‌گوید: وقتی سلاطین به حرف درویش گوش می‌کنند، در خانه نشستن ظلم بر مسلمین است.

سلطان زاده معاون وزیر فرهنگ، با اشاره به اینکه قبل از تصدی این پست، در آکادمی فلسفه در موضوعات عرفانی تحقیق می‌نموده است، اظهار داشت متأسفانه در زمان شوروی درباره خواجه احرار و امام محمد غزالی قضاوت‌های غلطی منتشر شده است، امروزه می‌بایست حقایق گفته شود و وزارت فرهنگ برای طبع و نشر آن اعلام آمادگی می‌کند.

وی افزود: زمانی محققین را می‌بردیم سمرقند و بخارا تا آثار گذشتگان خود را به آنها نشان دهیم اما اگر امروز امکان‌پذیر نیست، بر ما است که حداقل سیمای فرهنگی و عرفانی مولانا یعقوب چرخ‌ی را به نمایش بگذاریم.

کرامت اله عالم اف، مشاور رئیس جمهور ضمن با اهمیت شمردن جهات مثبت این میراث فرهنگی برای جلوگیری از تندگرایی دینی، گفت: باید هوشیار باشیم که سوءاستفاده از میراث دینی نشود، این کنفرانس نکات مثبت و منفی را بگوید.

دکتر رسول هادی زاده با ابراز تأسف اظهار داشت، در ۲۵ سال پیش عنوان نمودن نام خواجه احرار و تعریف از وی امکان‌پذیر نبود، در همان زمان الکساندر نیکوویچ از معدود کسانی بود که از وی تمجید می‌نمود، ایشان اسنادی از روزنامه‌های آن زمان را نشان داد تا گفته‌هایش را تأیید نماید.

دکتر جوان گراس از ایالات متحده معتقد بود نقش خواجه احرار در آسیای مرکزی نباید کوچک شمرده شود، او شبکه بزرگ اجتماعی در سمرقند بوجود آورد، با پیوستن وی به اقتصاد کشاورزی، طریقت نقشبندی در آسیای مرکزی رشد و نمو بیشتری پیدا کرد، خواجه به عنوان مشاور دولتی نقش عمده‌ای در حل منازعات دولتمردان داشت، ایشان ادامه داد: دو نظریه

نقشبندی یعنی دلبستگی شدید به شریعت و خلوت در انجمن باعث تقویت و نمود بیشتر فعالیت‌های خواجه احرار در جامعه بود. رئیس شعبه فرهنگ در دستگاه ریاست جمهوری، عبدالرحمان عبدالمنانف در ادامه تأکید نمود که متأسفانه تاریخ، ظلم زیادی به خواجه احرار کرده است.

دکتر پتدیته از هندوستان، سخنانش را با ذکر این جمله شروع نمود که شاعر معروف هندی فراک (از دوستان نهر و بود) می‌گوید: از سرتاسر عالم مردم آمدند و هند را ساختند، ایشان نتیجه گرفت که این افتخار شما تاجیکان است که خواجه احرار در ساختن هندوستان مشارکت داشته است (دست زدن حضار)، خواجه بر سلسله پادشاهان هندی تأثیر زیادی گذاشته است، شاگردان وی اشاعه افکار نقشبندی را در هند به عهده گرفتند. مادر سرینگر (کشمیر) منطقه‌ای به نام نقشبندی داریم. عده‌ای معتقدند طریقت نقشبندیه مجددی، نقش بسیار مهمی در نهضت آزادیبخش هند (۱۸۵۷) علیه استعمار انگلیس داشته است.

اینجانب طی سخنانی به این موضوع اشاره کردم که خواجه عبیداله احرار، مبدأ و تحول در تصوف آسیای مرکزی می‌باشد و اهمیت این بحث را در آن دانستم که اسلام در بین مردم این سرزمین از گذشته‌های دور، در کنار جنبه‌های سیاسی و اجتماعی در بطن «سنت‌های مردم» جای داشته و ریشه‌های تصوف در سرتاسر منطقه آسیای مرکزی و قفقاز بخصوص در آن نواحی که ساختار بومی حفظ شده است از جمله در چین، اینگوش، داغستان شمالی، ترکمنستان، جنوب قزاقستان، جنوب قرقیزستان و دره فرغانه، جنوب ازبکستان و غرب تاجیکستان قابل مشاهده است، لذا بررسی عمیق در این موضوع از ملزومات شناخت این منطقه جغرافیایی می‌باشد.

به استناد مکتوبات مختلف ثابت می‌شود که خواجه احرار در عمل، همزمان در سه حوزه فعالیت می‌نمود: در حوزه «اقتصاد» به کشاورزی و تجارت اهمیت زیادی می‌داد، در حوزه «طریقت» توجه به ذکر و آداب عبادی و در حوزه «سیاست» به اصلاح امور حاکمان و قضاوت می‌پرداخت و همزمان میانجیگر خوبی در اختلافات فی‌مابین دولتمردان بود. بنابراین، با چنین

رویکردی خواجه احرار بسان سلسله جنیان طریقت، مبدأ تحول در تصوف آسیای مرکزی می باشد.

سخنران بعدی، امر یزدان از آکادمی علوم بود، وی با اشاره به اینکه خواجه احرار دانشمند و عارف بزرگی بوده است، چون توانسته بود فردی چون جامی را به خود جذب نماید، اظهار داشت خواجه احرار ملاقاتهای متعددی با جامی برای رواج نقشبندیه داشته است که به شرح این ملاقاتها پرداخت.

خانم زلفیه احراری که ادعا می کرد از نسل خواجه احرار می باشد، با زبان روسی چند جمله ای از زندگانی خواجه گفت و شجره نامه و عکسهایی را به حضار نشان داد.

محمد افضل بتوال از افغانستان، بطور مبسوط از عرفان اسلامی سخن به میان آورده از صناعی که مداحی پادشاهان را کنار گذاشت تا شیخ خرقانی که سلطان محمود غزنوی را چون دیگر بندگان می دانست تا خواجه احرار. دیگر نمایندگان افغانستان از سیمای خواجه احرار در آثار عبدالرحمن جامی، مقام احراریه در افغانستان و ... سخن به میان آوردند.

در آخر کتاب خواجه احرار به زبان انگلیسی که توسط خانم جوان گراس نگارش شده است به حاضرین جلسه معرفی شد. خلاصه مقالات این کتاب با حمایت مالی سفارت آمریکا در دوشنبه به زبان روسی چاپ و منتشر شده است.

علیرضا کسائی - نماینده مطالعاتی سفارت جمهوری اسلامی ایران - دوشنبه